

СИСТЕМНІ ЗМІНИ В РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Т. О. Нікітченко, аспірант*

Досліджено суть розвитку підприємства, виділено його основні ознаки та напрями, узагальнено теоретичні положення щодо поняття змін та їх класифікації.

Розвиток, зміни, система, підприємство, сільське господарство.

Кожне сільськогосподарське підприємство здійснює свою діяльність не ізольовано, а в постійному контакті із зовнішнім середовищем. Це середовище динамічне, у ньому змінюються пріоритети держави, оновлюються технології, асортимент продукції, потреби, інтереси і смаки споживачів, набирають сили конкуренти та збільшується їх кількість, або, навпаки, вони економічно слабнуть і переорієнтовуються на інші ринки. Тому впровадження системних змін є ефективним засобом у боротьбі за виживання та стабільність функціонування підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку підприємств займаються як зарубіжні вчені, серед яких П. Друкер, Й. А. Шумпетер, І. Ансофф, так і вітчизняні: Д. К. Воронков, В. А. Василенко, В. А. Верба, О. М. Гребешкова, Н. М. Бондар, В. С. Пономаренко, О. М. Тридід, І. В. Кононенко, М. О. Кизим. Розгляду питання управління змінами на підприємстві присвячені роботи таких вчених, як Дж. Вебер, Дж. Брайт, М. Портер, а серед вітчизняних науковців слід виділити О. Д. Гудзинського, О. Бєсєдіна, Є. Бойко, Д. Воронкова, Н. Тарнавську та ін.

Мета дослідження – визначення сутності розвитку підприємства, виділення його основних ознак та напрямів, узагальнення теоретичних положень щодо поняття змін та їх класифікації.

Виклад основного матеріалу. З філософської точки зору, розвиток розглядається як поява нових якісних станів, нових типів організації, систем, що народжуються з попередніх систем. Це зміни, які є розгортанням можливостей, що знаходяться в попередніх якісних станах [6]. Розвиток являє собою певну форму зміни взагалі, особливий вид руху, якому притаманні закономірні, спрямовані, незворотні, якісні зміни матеріальних об'єктів [10,14].

Тобто, можна сказати, що, з філософської точки зору, розвиток – це процес переходу об'єкта з одного стану в інший, більш якісний і досконаліший.

В економічній літературі, незважаючи на велику кількість визначень, поняття «розвиток» постійно проходить процес вдосконалення. Багато

---

* Науковий керівник – доктор економічних наук, професор О. Д. Гудзинський

науковців подають поняття «розвиток» у контексті певного об'єкта (організації, підприємства, компанії) [2, 5, 6].

Великий тлумачний словник сучасної української мови дає таке визначення розвитку : процес, у результаті якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого [4].

Розвиток підприємства має бути лише рухом уперед, тобто, якісні показники його діяльності мають бути не нижчими за попередні періоди. Тут виникає питання: чи є розвитком підприємства його діяльність у період кризи і який часовий проміжок в існуванні підприємства слід враховувати для визначення розвитку? Тобто, розвиток не обов'язково є безперервним і він не притаманний кожному етапу існування підприємства (див. таблицю).

Визначення поняття «розвиток» сучасними науковцями

Автори	Визначення поняття	Основні виділені ознаки даного поняття
Воронков Д. К.	Розвиток – це незворотні, закономірні зміни матерії та свідомості, їх універсальна властивість. Стейкий прогресивний розвиток підприємства відбувається тоді, коли в результаті змін параметри зовнішнього і внутрішнього середовища покращуються і сприяють реалізації подальших позитивних змін.	Зміни, покращення параметрів зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства
Верба В.А., Гребешкова О.М.	Під розвитком підприємства або компанії можна розуміти перехід системи господарювання в новий стан унаслідок незворотних, спрямованих, закономірних змін техніки, технології, організації праці та управління.	Зміни, перехід підприємства до оновленого стану
Бондар Н.М.	Розвиток підприємства означає якісні зміни й оновлення його господарської системи та організаційної структури, підвищення ефективності функціонування на основі вдосконалення техніки, технології та організації праці в усіх структурних підрозділах, підвищення якості продукції та послуг, що ним надаються.	Якісні зміни, підвищення ефективності функціонування підприємства
Пономаренко В.С., Тридід О.М, Кизим М.О.	Розвиток – процес кількісно-якісних змін у системі, ускладнення структури і складу, внаслідок чого підвищується її опірність дестабілізуючому впливу зовнішнього середовища та ефективність функціонування.	
Кононенко І.В.	Розвиток — це незворотна, спрямована, закономірна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів, що здійснюються протягом часу.	Зміни, незворотність процесу

Узагальнюючи вищенаведені визначення можна сказати, що розвиток підприємства – це незворотні, закономірні, довготривалі у часі перетворення, що мають на меті покращення системи господарювання підприємства та підвищення його ефективності в цілому.

Отже, до характерних ознак розвитку належать:

- а) часова скерованість – лише рух уперед;
- б) довготривалість;
- в) кількісні та якісні зміни, поява в процесі розвитку нового і якісного, того, що не існувало раніше;
- г) підвищення опірності підприємства зовнішнім негативним чинникам.

Більшість авторів [2, 5, 6,16] при розгляді поняття «розвиток» ключову роль віддають змінам. Але поняття «зміна» саме по собі не дає чіткого уявлення про свою суть, тому що зміни є засобом розвитку лише тоді, коли вони сприяють досягненню підприємством якісно нових результатів розвитку.

Для чіткішого визначення сутності розвитку слід розглянути співвідношення таких понять, як розвиток і зростання.

Економічне зростання означає регулярне, стійке розширення масштабів діяльності даної господарської системи, яке виявляється у збільшенні розмірів застосованої суспільної праці і виробленого продукту – товарів і послуг. При розгляді економічного зростання головною стає проблема кількісного та якісного розвитку виробництва й поліпшення його структури.

Виокремлюють три типи економічного зростання: екстенсивний, інтенсивний та інноваційний [7].

Екстенсивний ріст передбачає можливість збільшення обсягів виробництва продукції аграрними підприємствами через залучення додаткових чинників виробництва – посівних площ, поголів'я тварин, засобів виробництва. При цьому їх якісний і технічний рівень, технологія виробництва залишаються незмінними. Незмінною є продуктивність землі й тварин. Приріст продукції досягається внаслідок кількісного збільшення участі засобів праці у виробництві.

Інтенсивний ріст передбачає збільшення виробництва продукції внаслідок зростання продуктивності праці на удосконаленій технічній основі й ефективніше використання наявних ресурсів: площі сільськогосподарських угідь, поголів'я тварин і птиці. Він забезпечує безперервне зростання врожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тварин на основі застосування досягнень науково-технічного прогресу.

Інноваційну діяльність слід розглядати як один із основних засобів адаптації підприємств до постійних змін умов навколишнього середовища.

Інноваційний тип розвитку – спосіб економічного зростання, заснований на постійних і систематичних нововведеннях, спрямованих на суттєве поліпшення всіх аспектів діяльності господарської системи, на

періодичному перегрупуванні сил, зумовленому логікою НТП, цілями і завданнями розвитку системи, можливістю використання певних ресурсних факторів у створенні інноваційних товарів і формуванні конкурентних переваг [12].

За П. Друкером, інновація – це надання більш якісних і дешевших товарів та послуг. Підприємству немає необхідності розширюватися, але вкрай необхідно ставати кращим. Й. Шумпетер у своїй «Теорії економічного розвитку» проголосив, що нормою для здорової економіки і центральним фактором економічної теорії та економічної практики є не стільки рівновага та оптимізація, скільки динамічна нерівновага, що виникає завдяки підприємцю-новатору [19].

Отже, економічне зростання та економічний розвиток тісно взаємопов'язані. Економічне зростання може відбуватися і за умов відсутності економічного розвитку, тоді як економічний розвиток без економічного зростання неможливий.

Основним компонентом розвитку підприємства є зміни. У загальному вигляді зміни – це освоєння організацією нових ідей або моделей поведінки [14].

Зміну чогось підприємці вважають нормальним явищем і позитивною ознакою. Звичайно, вони самі не є причиною цієї зміни. Але підприємець завжди шукає якоїсь зміни, реагуючи на неї, й використовує її як можливість. [11]. Тобто, зміни виступають як можливість покращити стан як окремих підсистем, так і в цілому підприємства.

Бесєдін М. О. і В. М. Нагаєв зазначають, що зміни всередині організації звичайно відбуваються як реакція на зміни у зовнішньому середовищі. [1] Цю думку поділяє і С. Р. Стеців, стверджуючи, що термін «зміни» характеризує внутрішні зміни, що виникають у результаті необхідності підприємства адаптуватися до умов зовнішнього середовища конкретної галузі [17].

Діденко В. М. вважає, що зміни – це сукупність змін в організації, які зумовлюють здійснення нововведень і можуть відбуватися у таких напрямках: оцінка і зміна цілей організації; зміна структури, тобто розподілу повноважень, відповідальності, поділу на відділи, служби, підрозділи, комітети тощо; зміна техніки, технологічних процесів, конструкцій виробів; модифікація (зміна) можливостей або поведінки працівників (підготовка до спілкування, переміщення посадових осіб, підвищення кваліфікації, формування груп, оцінка роботи тощо); зміна в управлінні виробничо-господарської діяльності [10].

Розглянувши підходи до визначення поняття «зміни» різними авторами даємо власне визначення цього терміна. Зміни – це комплекс перетворень, сформованих під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників, які сприятимуть розвитку підприємства та підвищенню його ефективності.

Аналізуючи підходи до класифікації змін, можна сказати, що велика кількість їх видів зумовлена широкомасштабністю процесів, які відбуваються в організації. Науковці вирізняють такі напрями змін:

- зміни, що стосуються персоналу;

- зміни в технологічному процесі (з чого випливають зміни в продукції та послугах);
- зміна стратегії та цілей підприємства (а, відповідно, й зміни на всіх рівнях стратегії);
- зміни організаційної структури.

З точки зору теорії систем, сільськогосподарське підприємство являє собою складну систему, що складається з множини взаємопов'язаних елементів економічної природи, які утворюють єдине ціле та мають спільну мету. Отримання прибутку, стійких конкурентних позицій на ринку, потребує від керівництва сільськогосподарського підприємства ефективного впровадження змін та управління ними. Успішні зміни відрізняються або своєю локальною спрямованістю, або системним підходом. Спроби поліпшити все й відразу, як правило, приречені на невдачу [15].

Локальним цілям притаманні простота й досяжність. Проте для підприємства важливим є досягнення комплексного результату. Зміни на підприємстві не відбуваються ізольовано: кожна наступна є наслідком попередньої. Виходячи з нашого визначення «зміни» зазначимо, що лише системні зміни з єдиним підходом до вибору цілей та стратегії підприємства забезпечать його ефективний розвиток та високу опірність впливу зовнішнього середовища.

Висновки та перспективи подальших досліджень. З проведеного дослідження можна зробити висновок, що розвиток підприємства – це незворотні, закономірні, довготривалі у часі перетворення, що мають на меті поліпшення системи господарювання підприємства та підвищення його ефективності в цілому. Проаналізувавши співвідношення понять «зростання» та «розвиток», можна сказати, що економічне зростання є складовою частиною розвитку.

Основним компонентом розвитку є зміни, але лише ті, які сприяють досягненню підприємством якісно нового стану. Крім того, ефективнішими будуть зміни, що здійснюються на основі системного підходу, мають єдину цілеспрямованість та відповідають загальній концепції розвитку організації.

Список літератури

1. Бесєдін М.О., Основи менеджменту: оцінно-ситуаційний підхід (модульний варіант) : підруч. / М. О. Бесєдін, В. М. Нагаєв. – К. : Центр навч. літератури, 2005. – 496 с.
2. Бондар Н. М. Сучасні тенденції розвитку підприємств. [Електронний ресурс] / Н. М. Бондар. – Режим доступу : <http://business-consultant.com.ua/publicaciiub101.html>
3. Василенко В. А. Организационно-циклическая и структурно-функциональная модели развития организации / В. А. Василенко // Культура народов Причерноморья. – 2004. – № 56. – Т. 1. – С. 100–107.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел ; редактори-лексикографи: В. Т. Бусел та ін.]. – К. : Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.

5. Верба В. А. Управління розвитком компанії : навч. посіб. / В. А. Верба, О. М. Гребешкова. – К. : КНЕУ, 2011. – 482 [6] с.
6. Воронков Д. К. Управління змінами на підприємстві : теорія та прикладні аспекти : монографія / Д. К. Воронков. – Х. : Інжек, 2010. – 340 с.
7. Економіка підприємства : підруч. / [Ф. В. Горбонос, Г. В. Черевко, Н. Ф. Павленчик, А. О. Павленчик]. – К. : Знання, 2010. – 463 с.
8. Гусєва О. Ю. Удосконалення системної класифікації стратегічних змін: змістовний і процесний контексти. [Електронний ресурс] / О. Ю. Гусєва. – Режим доступу : <http://www.precon.donduet.edu.ua/pdf/guseva/guseva6.pdf>
9. Данильян О. Г. Основи філософії : навч. посіб. / О. Г. Данильян, В. М. Тараненко. – Х. : Право, 2003. – 352 с.
10. Діденко В. М. Менеджмент : підруч. / В. М. Діденко. – К. : Кондор, 2008. – 584 с.
11. Друкер Пітер. Як забезпечити успіх у бізнесі: новаторство і підприємництво / Пітер Друкер ; [пер. з англ. В. С. Гуля]. – К. : Україна, 1994. – 319 с.
12. Захарченко В. І. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки : навч. посіб. / В. І. Захарченко, Н. М. Корсікова, М. М. Меркулов. – К. : Центр навч. літератури, 2012. – 448 с.
13. Касьян В. І. Філософія : відповіді на питання екзаменаційних білетів : навч. посіб. / В. І. Касьян. – 5-те вид., випр. і доп. – К. : Знання, 2008. – 347 с.
14. Міщенко А. П. Стратегічне управління : навч. посіб. / А. П. Міщенко. – 2-ге вид. – Дніпропетровськ : ДУЕП, 2007. – 332 с.
15. Небава М. І. Менеджмент організацій і адміністрування : навч. посіб. [Електронний ресурс] / М. І. Небава, О. Г. Ратушняк. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 105 с. Режим доступу : http://posibnyku.vntu.edu.ua/rat_1/index.htm
16. Пономаренко В. С. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи : монографія / В. С. Пономаренко, О. М. Тридід, М. О. Кизим. – Х. : ІНЖЕК, 2003. – 328 с.
17. Стеців С. Р. Сутність та етапи управління змінами на підприємстві. [Електронний ресурс] / С. Р. Стеців. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/13291>
18. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – 6-е изд., перераб. и доп. – М. : Политиздат, 1991. – С. 379.
19. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия / Й. А. Шумпетер ; [пер. с нем. В. С. Автономова, М. С. Любского, А. Ю. Чепуренко ; пер. с англ. В. С. Автономова и др.]. – М. : Эксмо, 2008. – 864 с. – (Антология экономической мысли).

Исследована суть развития предприятия, выделены его основные признаки и направления, обобщены теоретические положения относительно понятия изменений и их классификации.

Развитие, изменения, система, предприятие, сельское хозяйство.

The article explores the essence of enterprise development, highlighted its main features and trends, summarized the theoretical position on the concept of change and their classification.

Development, changes, system, enterprise, agriculture.